

Työmarkkinoiden epävakauden yhteiskunnalliset vaikutukset

Johdanto

Tässä raportissa tarkastellaan työmarkkinoiden epävakauden mahdollisia seurauksia, erityisesti työntekijöiden epävakautta sitoutumista työmarkkinoille ja työpaikkojen epävarmuutta. Siinä käsitellään työmarkkinoiden epävakauden viimeaikaisia suuntauksia ja keskitytään epätyypillisen työn tiettyihin muotoihin ja niihin yhteiskuntaryhmiin, jotka todennäköisimmin saavat elantonsa näistä työn muodoista pandemian jälkeisessä edelleen epävakautta taloustilanteessa. Sen jälkeen tarkastellaan hyvinvointiin, sosiaaliseen syrjäytymiseen ja yhteiskuntaan liittyviä seurauksia, kuten työntekijöiden luottamusta toisiin ihmisiin ja heidän käsitystään oikeudenmukaisesta kohtelusta työpaikalla, tyytyväisyyttä julkisiin laitoksiin ja poliittiseen osallistumiseen. Lopuksi raportissa esitellään tärkeitä toimia, joita EU:n ja jäsenvaltioiden poliittiset päättäjät ovat toteuttaneet työmarkkinoiden epävakauden korjaamiseksi.

Poliittinen tausta

Turvallinen ja mukautuva työelämä on yksi Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarin pääperiaatteista. Sen tavoitteena on varmistaa, että työntekijöille tarjotaan työ sopimusten kestosta riippumatta yhtäläiset työolot ja ehdot, samalla kun annetaan työnantajille riittävästi joustovaraa mukautua talouden muutoksiin, ja kannustetaan yrittäjyyteen. Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilaria koskevassa toimintasuunnitelmassa ja tarkistetussa sosiaali-indikaattoreiden tulostaulussa on indikaattoreita, jotka liittyvät tilapäisiin työsuhteisiin ja siirtymiseen turvatumpiin sopimustyyppisiin. Samaan aikaan Euroopan komission suosituksessa tehokkaasta työllisyyden aktiivisuudesta covid-19-kriisin jälkeen kehoitetaan tarjoamaan yrittäjyytukea sekä täydennys- ja uudelleen koulutusmahdollisuuksia ja parantamaan työvoimapalveluja, jotta voidaan edistää vakautta työntekijöiden ja työnantajien eduksi.

Vuonna 2019 perustettu Euroopan työviranomainen, jonka tehtävänä on panna täytäntöön ja valvoa työvoiman liikkuvuutta koskevia EU:n sääntöjä ja siten suojella työperusteisia maahanmuuttajia, pyrkii myös auttamaan jäsenvaltioita pimeään työn torjunnassa. Useat maat ovat viime aikoina toteuttaneet toimia edistääkseen epävirallisen työn muuttamista viralliseksi.

Komissio on hiljattain sitoutunut arvioimaan vuokratyön käyttöä ja mahdollista tarvetta antaa vuokratyötä koskeva direktiivi.

Komissio ehdotti vuonna 2021 alustatyöntekijöiden työolojen parantamista koskevaa direktiiviä, josta on 12. kesäkuuta 2023 lähtien käyty toimielinten välisiä neuvotteluja. Siinä asetetaan joukko kriteerejä, joiden avulla voidaan todeta työsuhteen asema; jos kaksi ehdoista täyttyy, työntekijällä katsotaan olevan työsuhte ja siten työntekijän oikeudet. Direktiivin odotetaan lisäävän avoimuutta erityisesti digitaalisten alustojen osalta.

Keskeiset havainnot

- Tilapäisillä työ sopimuksilla työskentelevien työntekijöiden osuus pieneni pandemian aikana. Se johtui työpaikkojen menetyksistä aloilla, joihin työpaikkojen sulkemiset vaikuttivat. Määräaikaisen työn yleisyys kasvoi hieman sulkutoimien päättymisen yhteydessä, mutta enintään kuuden kuukauden pituisten sopimusten osuus on edelleen pienentynyt.
- Tilapäistyötä tehdään tavallisesti vastentahtoisesti, ja useimmiten sitä tekevät nuoret, miehet ja muut kuin kyseisen maan kansalaiset. Matalasti koulutetuilla on todennäköisemmin määräaikaisia sopimuksia, mutta ne ovat yleisiä myös koulutusalan ja terveydenhuollon ammattilaisten keskuudessa.
- Tilapäiset työntekijät tekevät usein pitkiä työpäiviä, kokevat olevansa alityöllistettyjä ja todennäköisimmin etsivät muita työpaikkoja.

- Vastentahtoisen osa-aikatyön määrä on vähentynyt jatkuvasti suurten taantumavuosien jälkeen. Tärkein syy osa-aikatyön tekemiseen ovat hoitovelvollisuudet, ja naiset tekevät osa-aikatyötä lähes kolme kertaa yleisemmin kuin miehet. Ero on vielä suurempi verrattaessa henkilöitä, joilla on lapsia, niihin, jotka eivät ole vanhempia.
- Monissa Välimeren alueen jäsenvaltioissa ihmiset työskentelevät useimmiten osa-aikaisesti, koska eivät löydä kokopäiväistä työtä, ja osa-aikaisessa työssä olevat työskentelevät usein määräaikaisella työsopimuksella.
- Työsopimuksen tyyppi ei ole yhteydessä hyvinvointituloksiin, kun muut muuttajat on otettu huomioon, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta: vuokratyöntekijät olivat tyytymättömpiä elämäänsä.
- Koettu epävarmuus työpaikasta (oletus, että työpaikan menettäminen seuraavan puolen vuoden aikana on todennäköistä) on yhteydessä heikompaan tyytyväisyyteen elämässä, huonompaan terveyteen ja henkiseen hyvinvointiin sekä suurempaan todennäköisyyteen tuntea itsensä syrjäytyneeksi yhteiskunnasta.
- Sosiaalisen syrjäytymisen ja työpaikan epävarmuuden välinen yhteys on samankaltainen kuin sosiaalisen syrjäytymisen ja työttömyyden välinen yhteys, mikä viittaa siihen, että työttömyyden uhka riittää saamaan työntekijät tuntemaan itsensä syrjäytyneiksi yhteiskunnasta.
- Ihmiset, joilla ei ole vakituisia sopimuksia, luottavat vähemmän toisiin ihmisiin ja pitävät muita ihmisiä harvemmin oikeudenmukaisina. Ihmiset, jotka uskovat työnsä olevan epävarmaa, luottavat muihin huomattavasti vähemmän.
- Tyytyväisyys valtionhallintoon on alhaisempi niillä, jotka ovat työttömiä, ja niillä, jotka kokevat olevansa vaarassa joutua työttömiksi, vaikka yhteyttä sopimustyyppiin ei havaittu.
- Muulla kuin vakituisella työsopimuksella työskentelevät työntekijät ja työntekijät, joilla ei ole virallista työsopimusta, ovat vähemmän tyytyväisiä maansa demokratian toimivuuteen, samoin kuin henkilöt, joiden työsuhte on epävarma.
- Henkilöt, joilla on muu kuin vakituinen työsopimus tai joilla ei ole virallista sopimusta tai jotka ovat työttömiä, äänestävät vähemmän todennäköisesti vaaleissa, vaikka äänioikeudet muiden maiden kansalaiset (jotka ovat ylliedustettuina näissä ryhmissä) jätetään analyysin ulkopuolelle. He osallistuvat myös harvemmin mielenosoituksiin, mitä voidaan pitää merkinä irrallisuuden kokemuksesta.

Päätelmät

- Hallitusten toteuttamat pysyvät, pandemian jälkeiset toimenpiteet epätyypillisissä työsuhteissa olevien työntekijöiden työsuhteturvan lisäämiseksi ovat yleistymässä, ja niihin voitaisiin kannustaa muissa jäsenvaltioissa.
- Alityöllisyydellä voidaan viitata myös osaamisen kohtaanto-ongelmaan, eikä pelkästään siihen, että työtunteja on vähemmän kuin halutaan. Joissakin maissa on pyritty parantamaan ja keskittämään uraohjausta ja koulutusta, jotta työpaikat voidaan sovittaa yhteen työntekijöiden kanssa uran kaikissa vaiheissa.
- Epävirallisten työsopimusten ja hyvin pienituntisten töiden virallistaminen parantaa työntekijöiden mahdollisuuksia saada etuuksia sekä heidän työ- ja toimeentuloturvaansa. Tämä on toinen askel, jota olisi edistettävä useammassa jäsenvaltioissa, erityisesti niissä, joissa on paljon epävirallisessa työsuhteessa olevia tai alityöllistettyjä työntekijöitä.
- Epävirallisen työn tarkastelu turvallisuuskulmasta pelkän verotulojen menetyksen näkökulman sijaan voi olla hyödyllistä. Joissakin maissa vastuu menetettyjen verojen maksamisesta on siirretty työntekijältä työnantajalle, mikä on poistanut esteen epävirallisen työn ilmoittamiselle ja ottanut askeleen kohti epävirallisten työsuhteiden virallistamista.
- Poliittisten päättäjien olisi oltava tietoisia siitä, että maissa, joihin on paljon maahanmuuttoa, karkotuksen uhka voidaan nähdä esteenä epävirallisesta työstä ja epävarmoista työoloista ilmoittamiselle.
- Vaikka EU:n politiikalla pyritään kannustamaan yrittäjyyttä, itsenäisen ammatinharjoittamisen ja uuden liiketoiminnan aloittamisen todennäköisyyden yleinen väheneminen ovat huolestuttavia tekijöitä, jotka voivat liittyä myös epävarmoin tuloihin ja työaikaan.
- Sekä EU:n että kansallisen politiikan haasteena on edelleen löytää tasapaino epävakaa työmarkkinoille kiinnittymisen kielteisten sosiaalisten seurausten välttämisen, yrittäjyyden kannustamisen ja yritysten joustavuuden sallimisen välillä.

Lisätietoja

Raportti työmarkkinoiden epävakauden yhteiskunnallisista vaikutuksista on saatavilla osoitteessa <https://eurofound.link/ef23011>

Tutkimusjohtaja: Eszter Sandor

information@eurofound.europa.eu